

Patriarcho ruduo

GABRIEL GARCÍA

MÁRQUEZ

Alma littera

Is savaitės pabaigą maitvanagiai apniko prezidento rūmų balkonus, snapais išdraskė vielinius langų tinklus ir, vasnodami sparnais, sudrumstė menėse suslūgusį laiką, o pirmadienio rytą miestas pakirdo iš amžių letargo, vos dvelktelejęs vėsai nuo didžio velionio ir sutrūnijusios didybės. Tik tada išdrįsome žengti į vidų, ir nereikėjo nei šturmuoti sudūlėjusių tvirtovės mūrų, kaip ketino narsuoliai, nei jaučių jungais daužyti apkaustytų didžiųjų vartų, kaip siūlė kiti, – vos pastūmėti, jie pasisuko ant vyrių, nors anais didvyriškais laikais jų nepajėgė įveikti netgi Viljamo Dempjero* bombardos. Rodos, žengėme į kitą epochą, nes buvo nenusakomai trošku tuose erdvaus galybės urvo griuvėsiuose ir tylu nuo neatmenamų laikų, ir veik nieko nesimatė per ilgą išblukusioje šviesoje. Pirmajame kieme, kur pro sueižėjusias

* Kapitonas Viljamas Dempjeras (William Dampier, 1652–1715) – anglų jūrų keliautojas, tyrinėtojas ir piratas, 1697–1709 m. atlikęs kelionę aplink pasaulį.

akmenines plokštes atkakliai smelkėsi piktžolės vis labiau ardydamos grindinį, pamatėme išblaškytus pasprukusios gvardijos daiktus, gubomis sustatytus šautuvus, ilgą neobliuotų lentų stalą su panikos nutrauktų šventinių pietų likučiais, pamatėme tamsų pastatą – buvusią kanceliariją, o joje skaisčiai ryškias musmires ir blyškias lelijas, išdygusias iš krūvos neišspręstų bylų, kurių eiga savo vangumu pranoko patį nykiausią gyvenimą, pamatėme vidury kiemo krikštinę, kurioje priėmė karo krikštą daugiau nei penkios kartos šitų rūmų gyventojų, pamatėme toliau buvusią Ispanijos karaliaus vietininkų arkli-dę, paverstą ratine, ir pro debesis drugių bei kandžių pamatėme griausmo laikų puskarietę, maro metų furgoną, kometos metų karietą, tvarkingos pažangos meto katafalką, lunatišką pirmojo taikos amžiaus limuziną, ir visa tai buvo gražiai išsilaikę, išdažyta tautos vėliavos spalvomis, tik nuklota dulkių ir voratinklų. Kitame kieme už geležinių pinučių tvoros bolavo mėnulio dulkėmis apsnigtos rožės, kurių pavėsyje didžiais šitų rūmų laikais miegodavo raupsuotieji, ir taip jos vešėjo niekieno neprižiūrimos, jog nebuvo kur dėtis nuo jų aromato, sumišai su smarve, tvoskiančia iš sodo galo, užtvindžiusio visą orą, juoba kad netoliese dvokė vištidė ir nuo kolonijų laikų bazilikos, paverstos karvide, plūdo sūdrus karvių mėšlo, srutų bei kareivių šlapimo tvaikas. Prasiskverbę pro tvankius rožių brūzgynus, pamatėme galeriją su arkomis, nustatytą gvazdikų, ratilėlių ir našlaičių vazonais, – sugulovių būstą, ir iš begalės visokiausios mantos bei siuvamųjų mašinų galėjome spręsti, jog čia gyveno mažų mažiausiai tūkstantis moterų su krūva nelaikšių kiekviena, pamatėme apšnerkštas virtuves,

puskubiliuose sušvinkusius skalbinius, atvirą duobę – bendrą sugulovių ir kareivių išvietę – ir dar toliau pamatėme Babilono gluosnius, iš Mažosios Azijos atgabentus dideliausiais jūrų šiltnamiais su tenykšte žeme, su visais syvais ir rasa, o už tų gluosnių pamatėme jo rūmus, milžinišką ir nykų gyvenamąjį namą, – pro atvirus langus išdraskytomis žaliuzėmis vis dar skraidė maitvanagiai. Nereikėjo nė laužti durų, kaip manėme, nes atsidarė pačios, gal nuo mūsų balsų, tad pakilome į pagrindinį aukštą marmuro laiptais, karvių sutremptais pasakiškais kilimais, ir pamatėme apgriuvusias menes bei kanceliarias, ir visur – nuo pat pirmojo vestibulio iki miegamųjų – ramiai vaikščiojo karvės, šlemštė aksominės užuolaidas ir žlebo atlasinius krėslų apmušalus, pamatėme šventųjų kankinių paveikslus ir karvedžių portretus, išmėtytus tarp sulaužytų baldų ir šviežio mėšlo krūvų, pamatėme karvių išliežtą valgomąjį, karvių maurojimo išniekintą koncertų salę, sutraiškytus domino staliukus ir biliardo stalų gelumbę – karvių išglemžtas ganyklas, pamatėme kertėje pamestą astronomijos prietaisą – vėjų rožę, bet kuriame iš keturių savo kvadrantų sukuriančioje iliuzinį pasaulį, idant rūmų gyventojams nebūtų taip ilgu nebesančios jūros, pamatėme visur iškabinėtus paukščių narvelius, vis dar apdengtus skepetomis nuo vieno kurio praėjusios savaitės vakaro, ir pamatėme pro gausybę langų miegantį miestą – milžinišką gyvį, dar nesuvokusį, jog žengė jau į istorinį pirmadienį, o toliau, už miesto, ligi pat akiračio, pamatėme bekraštę lygumą, kur kitados tyvuliavo jūra, o joje – negyvus rupių mėnulio pelenų kraterius. Toje užgintoje vietoje, kur tik vienas kitas turėjo

laimę įkelti koją, pirmąsyk užuodėme dvėsenos smarvę, išgirdome dusulingai švokščiant maitvanagius, kaip švokštė jie ir prieš tūkstančius metų, permanėme, koks pranašingas jų instinktas, ir, lydimi puvimo tvaiko, žengėme ten, kur jie plakė sparnais, ir posėdžių salėje pamatėme kirmijančius karvių griaučius, jų pasturgalius, atsispindinčius dideliuose salės veidrodžiuose, ir tuomet pastūmėjome slaptas šalines duris į jo kabinetą ir tenai pamatėme jį su žygio uniforma be skiriamųjų ženklų, su batais ir auksiniu pentinu, prisegtu prie kairės kojos kulno, senesnę už visus žmones ir už visus senuosius žemės bei vandenių gyvius, ir tysojo jis ant aslos kniūbsčias, įsikniaubęs į dešinę ranką lyg į priegalvį, kaip miegodavo kas naktį visas naktis per ilgų ilgiausią vienišo despoto gyvenimą. Tik tada, kai atvertėme jį aukštiekninką, norėdami pasižiūrėti į veidą, supratome, jog neįmanoma jo pažinti, nors ir nebuvo maitvanagių sukapotas, nes nė vienas mūsų niekada nebuvo jo regėjęs, ir nors jo profilį galėjai matyti kiekvienoje monetoje iš abiejų pusių, ant pašto ženklų, vidurių paleidžiamųjų etikėčių, ant bandažų ir škaplierių, ir nors visur ir visada badė akis įrėmintą jo litografija su tautos vėliava perjuosta krūtine ir tėvynės drakonu, žinojome, jog tai kopijų kopijos dar tų portretų, kurie buvo laikomi netikrais jau kometos metais, kai mūsų tėvai žinojo, koks jis yra, nes buvo girdėję iš savo tėvų, o tie – iš savo, ir nuo pat mažumės tikėjome, kad jis gyvena valdžios rūmuose, nes kažkas matęs išsižiebiančią šviesos rutulius šventės vakarą, kažkas pasakojęs, jog matęs gūdžias akis, blyškias lūpas, ilgesingą ranką, mojančią nežinia kam pro bažnytiniais ornamentais ataustas prezidento automobilio užuolaidėles, nes prieš daugelį metų vieną sekmadienį nu-

sivežę aklą valkatą, už penkis sentavus deklamuojantį užmiršto poeto Rubeno Darijo* eiles, ir tas pargrįžęs laimingas, teisėtai užsidirbęs auksinę monetą tomis savo eilėmis, kurias deklamavo jam vienam, nors, aišku, jo ir nematė, ir ne todėl, kad buvo aklas – tiesiog nė vienas iš mirtingųjų nebuvo jo matęs nuo geltonojo drugio laikų, ir vis dėlto žinojome, kad jis yra, žinojome, nes pasaulis negriuvo, gyvenimas ėjo toliau, paštas dirbo, miesto savivaldybės dūdų orkestras šeštadienio vakarais iki vėlumos grodavo kvailus valsus didžiojoje aikštėje po dulkėtomis palmėmis ir nykiais žibintais, ir vis nauji seni muzikantai pakeisdavo orkestre mirusiuosius. Pasutiniaisiais metais, kai rūmuose nebesigirdėjo nei žmonių balsų, nei paukščių giesmių, kai užsidarė visam laikui apkaustyti vartai, žinojome, jog tenai dar gyvenama, nes naktimis languose į jūros pusę degdavo šviesos, sakytum laivo žiburiai, ir drąsuoliai, priėję prie tvirtovės sienų, girdėdavo kitapus dunksint kanopas ir alsuojant kokį stambų gyvį, o vieną sausio pavakarį pamatėme karvę, iš prezidento balkono stebeilijančią į sutemas, tik pamanykite, karvė tautos vado balkone, kur tai girdėta, kas per sumautas kraštas, bet prasidėjo ginčai, ar išvis įmanoma karvei įkopti į balkoną, juk visi žino, jog karvės nelipa laiptais, juo labiau marmuriniais ir juo labiau nuklotais kilimais, ir pagaliau patys suabejojome, ar tikrai ją matėme, ar tik ėjome vieną vakarą per didžiąją aikštę ir mums pasivaideno karvė prezidento balkone, kur niekas niekada nieko nebuvo matęs ir niekas nebuvo pasirodęs iki pastarojo

* Rubenas Darijas (Félix Rubén García Sarmiento, arba Rubén Darío, 1867–1916) – Nikaragvos poetas, žurnalistas ir diplomatas, modernios Lotynų Amerikos poezijos pradininkas.

penktadienio rytmečio, kai ten atskrido pirmieji maitvanagai, pakilę nuo vargšų ligoninės stogo – savo pamėgtos vietos, kur paprastai snūduriuoja sutūpę, atskrido jų dar daugiau iš krašto gilumos, ištisi pulkai plaukė visu regimuoju plotu virš dulkių jūros, kur anksčiau tyvuliavo jūra, visą dieną sklandė iš lėto viršum valdžios rūmų, kol jų vadovas, karalius su baltų plunksnų vainiku ir ilgu raudonu kaklu, davė nebylų įsakymą, ir pradėjo dužti stiklai, ir dvelktelejo smarvė nuo to didžio velionio, ir pro langus ėmė skraidyti maitvanagai, o tokie dalykai įmanomi tik tada, kai namai palieka be šeimininko, tad ir mes išdrįsime žengti į vidų ir ištuštėjusioje šventoje buveinėje išvydome didybės griuvėsius, sukapotą kūną, išpuoselėtas moteriškas rankas, o ant bevardžio piršto kaulo – valdžios žiedą su antspaudu, ir visas kūnas buvo apėjęs kerpėmis ir mažyčiais jūros gelmių parazitais, ypač per kirkšnis ir pažastis, o drobinis bandažas laikė išvaržą – vienintelę kūno dalį, kurios nepalietė maitvanagai, nors ji buvo didumo sulig jaučio kepenimis, bet ir tada neišdrįsime patikėti, kad jis nebegyvas, nes jau kartą buvo aptiktas tame kabinete – vienas, su uniforma, pažiūrėti miręs savo mirtimi per miegus – taip, kaip prieš daugel metų buvo išbūrusi žynė iš pranašingo vandens dubenėlio. Tuo metu, kai rado jį pirmą sykį, jo ruduo buvo tik prasidėjęs ir tauta dar pakankamai gyva, kad jis jaustųsi saugus vienas savo slaptame miegamajame, ir vis dėlto valdė jis taip, lyg būtų įsitikinęs, jog nemirs niekada, nes rūmai tuomet panėšėjo ne tiek į prezidento rūmus, kiek į prekyvietę – braunies pro basus pasiuntinius, velkančius į rūmų galerijas asilais atgabentas pintines su daržovėmis ir vištomis, šokinėji per apsnūdusias tetules,

su krūvomis išbadėjusių vaikų laukiančias ant laiptų valdžios malonės stebuklo, vis apsidairai, kad nešliūkšteltų pamazgų ant galvos paleistaburnės jo sugulovės, kurios keičia vazose nakčia nuvytusias gėles, mazgoja aslą ir traukia daineles apie netvarią meilę, šluotelėmis į taktą daužydamos balkonuose kilimus, o čia dar klykia valdininkai ligi gyvos galvos, aptikę stalčiuose ramiai dedančias vištas, išvietėse derasi kareiviai su kekšėmis, posėdžių salėse rieiasi benamiai šunys, krykauja paukščiai, ir niekas nežino, kas yra kas ir kieno tuose atvirų durų rūmuose, ir toje neregėtoje maišalienėje negali suvokti, kur yra valdžia. Rūmų šeimininkas ne tik dalyvaudavo toje mugės sumaištyje, jis rikiuodavo ją nuo pradžios iki galo, nes, tik įsižiebus šviesai jo miegamajame, o tai būdavo gerokai prieš gaidgystę, prezidento rūmų gvardijos trimitininkas duodavo signalą keltis artimiausioms Kondės kareivinėms, iš ten jį siųsdavo toliau į San Cheronimo bazę, iš ten – į uosto tvirtovę, o tenai trimituodavo signalą šešis kartus, pažadindavo pirmiausia miestą, paskui visą kraštą, o jis tuo tarpu mąstydavo, atsitūpęs ant kėdutės portatyvinėje išvietėje, abiem rankom spausdavo ausis, kad nespengtų, nes kaip tik tuo metu prisimetė jam ta liga, ir stebeilydavo į laivų žiburius, siūbuojančius žalsvoje it topazas jūroje, anais šlovingais laikais dar vilnijusioje priešais jo langą.